

คำชี้แจง

เอกสารนี้เกิดขึ้นจากความร่วมแรงของอาสาสมัคร ที่ร่วมกันถอดเสียงและตรวจทานในเบื้องต้น ซึ่งบางส่วนยังไม่ถูกต้องสมบูรณ์ตรงตามเสียงที่ ท่านพุทธทาสภิกขุได้บรรยายไว้

ด้วยคุณค่าแห่งธรรมและงานที่ร่วมกันทำในครั้งนี้ หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ ได้พิจารณาเห็นว่างานธรรมในรูปแบบเอกสารทั้งหมดนี้ แม้จะยังไม่ได้ตรวจทานแก้ไขเนื้อหาอย่างถึงที่สุด แต่ก็ควรที่จะนำออกเผยแพร่ให้กว้างขวาง เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจใฝ่ธรรม จะได้มีข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษรเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมควบคู่กับเสียงธรรม โดยพร้อมกันนี้ทางทีมงานจะดำเนินการตรวจทานแก้ไขเนื้อหาทางถอดเสียงทั้งหมดอีกครั้ง เพื่อให้ธรรมที่เผยแผ่มีความถูกต้องและสมบูรณ์

เอกสารนี้ไม่สงวนสิทธิ์สำหรับการเผยแพร่เป็นธรรมทาน หากพบข้อควรแก้ไขปรับปรุงสามารถแจ้งมาได้ที่ หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญตามที่อยู่ติดต่อด้านล่างนี้

หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ

สวนวชิรเบญจทัศ ถนน นิคมรณไฟสาย ๒ แขวง/เขต จตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

โทร ๐-๒๙๓๖-๒๘๐๐ โทรสาร ๐-๒๙๓๖-๒๙๐๐ E-Mail: archives@bia.or.th

รหัส	4125311028000	รายชื่อ	บรรยายแก่คณะนักศึกษา เอแบค ABAC
วันที่แสดง	28/10/2531	ชื่อเรื่อง/ชุด	การบริหารธุรกิจแบบพุทธ
ผู้ถอด	อรุทัย เจริญวงศ์ศิริ	ผู้ตรวจทาน	กำพล เอกพันธ์
หมายเหตุ			

ท่านทั้งหลายขอร้องให้บรรยายเรื่อง **การบริหารธุรกิจแบบพุทธ** แปลว่าชาวพุทธหรือพุทธศาสนามีธุรกิจแบบอื่นซึ่งไม่เหมือนกับที่ท่านมี คือจะมีสูงกว่ากันมากก็ได้ คือมุ่งไปในทางจิตทางวิญญาณ ดังนั้นท่านทั้งหลายจะต้องปรับปรุงหรือว่าคัดเลือกเอาเอง ในเมื่อบรรยายไปตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา เราอยากจะมีแบบพุทธ ก็ถูกเพราะมันมีได้หลายแบบ เลือกได้หลายแบบ แต่วันนี้ก็จะพูดกันตามแบบพุทธ มันก็ต้องพูดโดยหลักที่เป็นหัวใจ ของพุทธ จะเข้ากันได้เพียงไรก็อยู่ที่การปรับปรุงของท่านทั้งหลายเอง หัวใจของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะนั้นคือเรื่องการดับทุกข์ เพราะพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า แต่ก่อนก็ดี เดียวนี้ก็ดี เราพูดแต่เรื่องความดับทุกข์กับความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ พูดเรื่องทุกข์ก็เพื่อให้รู้จักทุกข์ เพื่อจะดับเสียซึ่งความทุกข์ แล้วมันก็เกิดการดับไม่เหลือแห่งความทุกข์ ดังนั้นเรามีหลักมุ่งหมายตามนี้อยู่ว่า เราจะไม่มีมีความทุกข์ ทุกชั้นตอนแห่งการทำงาน คือการบริหาร จะไม่มีมีความทุกข์ทุกชั้นตอนแห่งการบริหาร เมื่อคิดจะทำก็ต้องไม่เป็นทุกข์ เมื่อเริ่มทำก็ต้องไม่เป็นทุกข์ กำลังทำก็ต้องไม่เป็นทุกข์ ทำเสร็จแล้วก็ไม่ต้องเป็นทุกข์ ได้ผลก็ต้องไม่เป็นทุกข์ เก็บรักษาผลไว้ก็ต้องเป็นทุกข์ ใช้ผลประโยชน์นั้นก็ไม่ต้องเป็นทุกข์ เดียวนี้ดูว่ามันจะเป็นทุกข์ไปเสียทุกชั้นตอน เพราะความหวังมันมีมากเกินไป มันทำด้วยความหวัง ไม่ได้ทำ ไม่ได้ทำด้วยสติปัญญา แต่ถ้าทำด้วยสติปัญญาตามหลักพุทธศาสนา มันจะทุกข์น้อยกว่านั้นมาก แม้นในกรณีที่ผิด ผิด ผิดพลาด สูญหาย ขาดทุน ถูกโกงหรือวิบัติอะไรก็ตามแต่ มันก็ยังไม่เป็นทุกข์ ถ้าถือตามหลักพุทธศาสนา ความผิดหวังหรือความทุกข์นั้นมันมีค่า มากพอๆกันแหละคือมันทำให้ฉลาด ในเมื่อความสมหวังนั้นมันทำให้หลง แต่ความผิดหวังนั้นมันทำให้ฉลาด ลักษณะอย่างนี้เรียกกันมาแต่โบราณว่ามีเพชรในหัวคางคก หัวคางคกที่ใครแสนจะเกลียดนั้น ดูให้ดีข้างในนั้นมีเพชร ในความทุกข์หรือความผิดหวัง ความขาดทุนอะไรก็ตามในนั้นมีเพชร คือจะทำให้พบหนทางที่จะแก้ไขไม่ให้เป็นอย่างนั้น ว่าที่แท้มนุษย์เราฉลาด ๆ ขึ้นมาก็เพราะสิ่งที่ป็นอุปสรรคหรือความผิดหวังทั้งนั้นแหละ ต้องรับความผิดหวังให้ได้ มันก็กลายเป็นได้ ไม่ใช่เสีย เพราะมันทำให้ฉลาดกว่าเดิม แล้วก็เอาความฉลาดนั้นแหละไปใช้ต่อไปในการสมหวังข้างหน้าโน้น ความสมหวังมิได้เพราะมีสติปัญญาสมบูรณ์เพราะถ้าหากบริหารกิจการงานด้วยความไม่เห็นแก่ตัว ความเห็นแก่ตัวเป็นของมีด เป็นของทำให้เฉ ให้ความ ให้ เผล ใหลออกไปนอกทางแห่งความถูกต้อง เพราะมันเห็นแก่ตัว มันไม่เห็นแก่ความถูกต้อง มันไม่เห็นแก่ผู้อื่น มันไม่สมดุล มีสติปัญญาหมายถึงมีอุดมคติ อุดมคตินั้นมันยิ่งกว่าสิ่งที่กินได้ มีคนพูดว่าอุดมคติกินไม่ได้ ถิ่นต้องการเงิน นี่มันยังไม่รู้อะไรเลย อุดมคตินั้นยิ่งกว่าสิ่งที่กินได้ เรา

ต้องรู้จักมันไว้ว่าชีวิตนี้มันไม่ได้อยู่ด้วยสิ่งที่กินได้อย่างเดียว แต่มันอยู่ได้ด้วยความต้องการของสติปัญญา ถ้าเรามี
 อุดมคติว่าเราเกิดมาเพื่อแสดงความสามารถ เพื่อทำโลกนี้ให้รุ่งเรือง เพื่อทำความพอใจให้แก่ผู้อื่น อย่างนี้แล้วการ
 ทำงานจะไม่เห็นแก่ตัว การทำงานจะผิดพลาดได้ยากเพราะไม่เห็นแก่ตัว เราเกิดมาเพื่อทำประโยชน์แก่ผู้อื่น เพื่อ
 ทำความพอใจแก่ผู้อื่น เพื่อทำโลกนี้ให้รุ่งเรือง ไม่ใช่เกิดมาเพื่อกิน เพื่อเล่น เพื่อสนุกสนานอะไรของตัว นี่มันเป็น
 อย่างนี้ แม้ว่าจะมีการได้ประโยชน์ก็ถือว่าเป็น เอามาเป็นค่าใช้จ่ายเพื่อทำให้เราบำเพ็ญประโยชน์แก่โลกหรือแก่
 เพื่อนมนุษย์ยิ่งขึ้นไป เราก็ไม่กตัญญู เราอาจจะงกงาน งานไม่เป็นไร ถ้ากตัญญูระวังให้ดี ถ้ากตัญญูจะเสียงาน
 ถ้างานจะได้เงิน ไปดูให้ดี ๆ ก็แล้วกัน

ที่นี้ก็จะมาพูดกันถึงคำว่าธุรกิจ ธุรกิจในความหมายทั่วไปมันก็คือการแสวงหาประโยชน์ทางวัตถุอย่างมี
 ระบบ ธุรกิจชาวบ้านก็หาประโยชน์อย่างชาวบ้าน แต่ถ้าธุรกิจอย่างธรรมะอย่างศาสนา มันก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง มัน
 จะหาประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและแก่ผู้อื่นและแก่ทุกฝ่ายโน้น จะทำอย่างนี้ได้ไหม บริหารธุรกิจนี้เพื่อตนเองด้วย
 เพื่อผู้อื่นด้วยและเพื่อทุกฝ่ายด้วย จะทำได้ไหม ถ้ามุ่งอย่างนี้ นั่นนะ มันจะมีธุรกิจแบบพุทธได้ ชาวโลกแสวงหา
 ประโยชน์ทางวัตถุ ในเมื่อชาววัดหรือว่ามีธรรมะแสวงหาประโยชน์ทางจิตใจ เดียวนี้ในชาวบ้าน นะ ให้หมู่บ้าน
 ชาวบ้านและชาวโลกนั้นเขาไม่เห็นว่าการทำเพื่อกุศลสาธารณะเพื่อสันติภาพในโลกนี้เป็นธุรกิจ คิดดูที่ไหนในโลก
 ไม่เห็นว่าการทำประโยชน์สาธารณะหรือทำประโยชน์สันติภาพในโลกเพื่อส่วนรวมนั้นมันเป็นธุรกิจ ไม่มี
 ใครเห็นว่าเป็นธุรกิจ ยังมีสิ่ง สิ่งหนึ่งซึ่งอาจจะไม่เคยได้ยินก็ได้ อาจจะให้ได้ยินคือคำว่า **ชีวิตโหวหาร** โหวหาระ นะ
 ช่วยจำให้ดี ๆ ชีวิตโหวหาระเป็นคำที่มีอยู่ในบาลีในพระคัมภีร์ เป็นของเก่าแก่ก่อนพุทธกาล เป็น **สนันตณธรรม** มี
 มาแต่เมื่อไรก็ไม่รู้ ก็เรียกว่า **ชีวิตโหวหาร** โหวหาระ แปลว่าการลงทุนค้าขายด้วยชีวิต คำว่าโหวหารหรือโหวหาระนั้น
 มันแปลว่าการทำให้เกิดผลขึ้นมาให้มากกว่าธรรมดา ในภาษาไทย ในเมืองไทยคำว่าโหวหาร โหวหาร รู้จักแต่โหวหาร
 พุด โหวหารพุด พุดให้เก่ง พุดให้เรียกว่ามีโหวหาร แต่ภาษาบาลีเดิมไม่ใช่เช่นนั้น โหวหาระแปลว่าการกระทำให้
 เกิดผลหรือเกิดกำไรคือการค้ำนั่นเอง เมื่อเรียกว่า **ชีวิตโหวหาร** ก็หมายความว่าทำชีวิตให้เป็นการค้า จากการค้าด้วย
 ชีวิตนั้นจะมีกำไรมหาศาล นี่มันเป็นธุรกิจทางวิญญาณ ไม่ใช่ธุรกิจทางวัตถุ ถ้าเห็นว่าเป็นสิ่งที่ต้องได้
 สิ่งที่ดีที่สุดที่ชีวิตจะได้แล้วมันก็ไม่มองกันแต่ในทางวัตถุ ทางวัตถุนี้มันเป็นเปลือก ทางจิตใจนี้มันเป็นเนื้อใน ถ้า
 เราต้องการความสมบูรณ์ทั้งทางเปลือกและทางเนื้อในมันก็ต้องมีเรื่องทั้งกายและทางจิตใจซึ่งรวมกันแล้วเรียกว่า
 ชีวิต ชีวิตนี้ธรรมชาติให้มาเป็นเดิมพัน เดิมพันหรือเป็นทุน ต้นทุน สำหรับเอามาผลิตผลให้มากขึ้นไปเอง ด้วย
 ตนเองที่เรียกว่าการค้าขายนั้นแหละ ธรรมชาติให้มาเป็นเดิมพันเป็นต้นทุน ถ้าใครรู้จักใช้ถูกต้องมันจะเกิดกำไร
 มหาศาล ได้สิ่งที่เรียกว่าดีที่สุดในมนุษย์จะทำได้ มันก็กลายเป็นเรื่องของคนฉลาดคนมีปัญญา เป็นเรื่องของ **อริยชน**
 หรือ **พระอริยเจ้า** ในการที่จะทำชีวิตให้ถึงขีดที่สูงที่สุดที่มนุษย์จะพึงได้นั่นนะ พุดตรง ๆ ตัดลัดที่เดี๋ยวยอดสุดก็คือ

ความเป็นพระอรหันต์ เขาพูดว่าเกิดมาเพื่อเป็นพระอรหันต์ คนก็สั่นหัว คนก็สั่นหัว อยากจะเป็นชาวบ้านอยู่ที่นี้ทำอะไรขลุ่ยขลุ่ย อยู่ที่นี่ ก็ได้เหมือนกัน มันก็ไม่พ้นไปจาก ชีวิต โวหาร เพราะว่า ชีวิต โวหารนั้นมันมีหลายชั้น ที่เขามีกันอยู่ก่อน แต่ก่อนพระพุทธเจ้าเขาก็มีว่าสำเร็จตามที่ประสงค์ในการมีทรัพย์สมบัติ เกียรติยศ ชื่อเสียง อำนาจวาสนา มีทรัพย์สมบัติเป็นปีกแผ่นมันคงเหลือประมาณ สมัย โนนเขาไม่มีธนาคารเขาไปฝังดินไว้สำรองในการใช้ มีอยู่ในบ้านเรือนสำหรับใช้ แล้วก็มอบให้ลูกให้หลานเพื่อดำเนินกิจการต่อไป มีทั้งสังหาริมทรัพย์ อสังหาริมทรัพย์

ผู้ประสบความสำเร็จเช่นนี้ก็เรียกว่าประสบความสำเร็จในชีวิต โวหารเหมือนกัน ในความหมายครั้งกระโน้น ทั้งนั้น ของพวกนั้น ผู้ประสบความสำเร็จชีวิต โวหาร ในรูปนี้เขาก็สบาย ปลอดภัยออกจากโลกตามสมควร นุ่งผ้าขาว สวมเสื้อขาว ใส่รองเท้าขาว กั้นร่มขาว เที่ยวเดินอยู่ตามริมแม่น้ำลานหญ้าสบายระรื่นด้วยลมพัด นี่สำเร็จชีวิต โวหารแบบนี้ การค้าขายด้วยชีวิตของเขาแบบนี้เขาถือว่าสูงสุดแล้ว แต่พอมาถึงพระพุทธเจ้า ท่านไม่เอาอย่างนั้น มีสูงขึ้นไปกว่านั้น ก็จะต้องหมดความทุกข์ลำบากในเรื่องทางจิตใจด้วย จะต้องละสิ่งทีควรละในทางจิตใจด้วย ไม่มีกิเลสที่เผาผลาญอย่างคนธรรมดา นั้น เอาแต่พอสมควรแล้วมันเย็น มีความเย็น มีชีวิตเย็น เย็นกายเย็นใจ ไม่มีกิเลส ละสิ่งชั่วที่เกี่ยวกับบาปกรรมเลวร้ายทั้งหมดเสียได้ อย่างนี้จึงจะถือว่าสำเร็จ ชีวิต โวหารขั้นที่สูงขึ้นมากกว่านั้น ที่นี้สูงขึ้น ไปอีกก็บรรลุผลเป็นพระอรหันต์ นี่สูงสุด ชีวิต โวหาร ลงทุนด้วยชีวิตเป็นเดิมพัน ทำการค้าเพื่อผลกำไร มิได้ใช้อย่างนี้ก็ถือตามหลักในพระคัมภีร์ที่มีอยู่

ที่นี้บริหารธุรกิจของคุณนี้ไม่รู้ว่าจะเอากันเท่าไร เอากันเพียงไร เอากันระดับไหน เพียงแต่จะได้ นุ่งผ้าขาว ห่มผ้าขาว สวมรองเท้าขาว กางร่มขาวที่ขยวเดินเล่นอยู่ตามริมแม่น้ำนี้จะไม่ได้กระมัง เพราะมันอยู่ในโลกที่มีกิเลสตัณหาอันไม่มีที่สิ้นสุด แล้วยังเต็มไปด้วยอันตราย ยังต้องสู้รบกับอันตรายอย่างนี้ มันก็ไม่ ไม่ถึงขนาดที่เรียกว่าที่น่าพอใจ มีทรัพย์สมบัติพอตัวไม่ต้องมากมายเป็นมหาเศรษฐี ถ้าเป็นได้ก็ดี แล้วก็เกียรติยศชื่อเสียงพอตัว เป็นที่เคารพนับถือไว้วางใจของเพื่อนมนุษย์ แล้วก็มิตรภาพที่แท้จริงที่มันคง บริหารธุรกิจอย่างพวกยิว มันได้รับผลอย่างนี้ ไม่ใช่จะถูกพวกยิว มันเป็นคำพูดที่เขาใช้พูดกันมาเป็นธรรมดาแล้วเดี๋ยวนี้ พวกยิวอาจจะไม่เป็นเช่นนั้นแล้วก็ได้ แต่เราใช้โวหารพูดชนิดนี้กันอยู่ ด้วยความเห็นแก่ตัวเท่านั้นนี่ละ บริหารธุรกิจด้วยความเห็นแก่ตัวเท่านั้น อย่างนี้มันก็ได้ ครั้งหนึ่งก็ไม่ได้ มันไม่มีมิตรภาพถึงขนาดที่เรียกว่าทุกคนเป็นเพื่อนเกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน คำว่ามิตรนี้ช่างประหลาดเหลือเกิน ในพระบาลีหรือว่าในวัฒนธรรมเก่าแก่ของอินเดีย เขาพูดว่าสันติสุข สันติภาพสำเร็จประโยชน์อันใหญ่หลวงได้ด้วยความเป็นมิตร ศาสนาพระศรีอริยะเมตไตรย มีความหมายแห่งความเป็นมิตร จะเล่าเรื่องนิทาน ประกอบนิทานทางธรรมะที่มันมีอยู่ในพระคัมภีร์ ลูกเศรษฐีสี่คนออกไปดักขอนี้อีกนายพรานที่ไปล่าเนื้อมาจากในป่าละ สักคนด้วยกัน ไอ้คนแรกมันขอกจากนายพรานด้วยคำว่า เฮ้ย, พรานให้

เนื้อบู๊บาง พรานมันก็ตัดชิ้นฟังกัด ฟังกัดทั้งหลายให้ไปไอ้คนนี้ คนที่สองขอด้วยคำว่า พี่พรานให้เนื้อบู๊บาง เขาก็ตัดเนื้อชิ้นเนื้อให้เป็นเนื้อๆ ที่นี้ **คนที่หนึ่ง (0:20:50 น่าจะเป็น คนที่สาม)** ขอด้วยคำพูดว่า พ่อพรานขอเนื้อบู๊บาง ก็ให้เนื้อหัวใจ คนสุดท้ายใช้คำว่า เพื่อนขอเนื้อบู๊บาง มันให้หมดเลย มันให้ทั้งหมดเลย ให้ทั้งเกวียนเลย คุณความหมายของคำว่าเพื่อนนี้ เขาหวังหรือเขาฮึดเป็นหลักยิ่งกว่าที่จะเป็นอะไรละ เป็นนาย หรือเป็น ไอ้ พี่หรือเป็นพ่อเสียอีก เพราะความเป็นเพื่อน เพราะมันมีความหมายใหญ่หลวงมาก ถ้ามันเป็นเพื่อนมันเป็นเพื่อนอย่างเพื่อนเกิดแก่เจ็บตาย ด้วยกันทั้งโลก เป็นพ่อ เป็นแม่ เป็นพี่ นี่มันเป็นคนสองคนเท่านั้นนะ สองสามคนเท่านั้น โลกเรานี้จะประสบสันติภาพได้ด้วยเพราะมีความเป็นเพื่อน ตามความหมายของทางศาสนาว่าเป็นเพื่อนเกิด เพื่อนแก่ เพื่อนเจ็บ เพื่อนตาย

นี่ละธุรกิจทางจิตทางวิญญาณสร้างสันติภาพกันทั้งโลก ธุรกิจทางวัตถุเพื่อประโยชน์ในวงแคบเฉพาะคนๆ ถ้าทำด้วยความเห็นแก่ตน ก็กลายเป็นสิ่งที่วิกฤต คือให้ผลร้าย ให้ความยุ่งยาก ให้ความลำบาก นั้นขอให้ทำด้วยความไม่เห็นแก่ตัว เห็นแก่เพื่อนมนุษย์ ธุรกิจเพื่อตัวกู ธุรกิจเพื่อสังคม ธุรกิจเพื่อโลก มันมีอยู่เป็นชั้นๆ ประโยชน์ก็มีทั้งเป็นชั้นๆ ประโยชน์ทางวัตถุ ประโยชน์ทางร่างกายด้านจิตใจวิญญาณเหล่านี้ มันก็มีอยู่เป็นชั้นๆ พุทธศาสนามุ่งผลทางธุรกิจเพื่อกำจัดความทุกข์โดยสิ้นเชิง เหมือนกับที่กล่าวแล้วในพระพุทธานุชาตข้างต้น เราจะเอามาถือเป็นหลัก ได้ก็เพียงว่าเราจะไม่มีความทุกข์ในการบริหารทุกชั้นตอน ดังที่กล่าวมาแล้วว่าตอนคิดจะทำ ตอนเริ่มทำ ตอนกำลังทำ ตอนทำเสร็จ ตอนได้ผล ตอนเก็บรักษาไว้ ตอนใช้ให้เป็นประโยชน์นี้ ต้องไม่มีความทุกข์ เดียวนี้มันทำกันด้วยความหวัง บ้าตามกันพวกฝรั่งที่ว่าทำอะไรด้วยความหวัง อย่างนี้ไม่ใช่พุทธศาสนา พุทธศาสนาต้องทำด้วยสติปัญญาไม่ทำด้วยความหวัง ถ้าทำด้วยความหวัง พอเริ่มคิดจะทำก็เป็นทุกข์ด้วยความหวัง ความหวังก็กัดเอา ๆ ตลอดเวลา กำลังทำ ทำเสร็จแล้ว แม้ได้ผลมาแล้ว มันก็ยังกลัวอยู่นั่น ยังหวาดระแวงอยู่นั่นแหละ มีเงินฝากไว้ในธนาคาร แต่ของจริงมาสูมอยู่บนหัวด้วยความวิตกกังวลอยู่นั่นตลอดวันตลอดคืน มันทำด้วยความหวัง มันทำด้วยความอยาก มันทำด้วยกิเลสตัณหา ผลมันก็เป็นอย่างนั้น คุณจะกล้าหรือไม่กล้า ที่จะทำด้วยสติปัญญา ไม่ทำด้วยความหวัง บางคนพูดว่าถ้าไม่มีความหวังก็ทำอะไรไม่ได้ ทำอะไรไม่ได้ ไม่มีอะไรเป็น *Motive* กระตุ้นให้ทำ นั่นมันหลับตาพูด สติปัญญาเป็น *Motive* ยิ่งกว่าความหวัง ถ้าจะทำแบบชาวพุทธต้องทำด้วยสติปัญญา อย่าทำด้วยความหวังเลย ขอให้เข้าใจอย่างนี้ มันก็ต้องมีหลักเกณฑ์ที่ว่าไม่ได้เห็นแก่ตัว เห็นแก่ความถูกต้องและเห็นแก่เพื่อนมนุษย์

ที่นี้ก็มาพูดถึงคำว่าบริหาร บริหารกันบ้าง ก็ใช้คำเดิมนี้นี้ว่าคำว่าบริหาร บริหารนี้ การให้ดำเนินไปได้แห่งกิจกรรมที่กระทำ ให้มันดำเนินไปได้แห่งกิจกรรมที่กระทำนั้นเรียกว่าการบริหาร ทำด้วยปัญญา อย่างมีปัญญา มีปัญญาเป็นเครื่องผลักดัน หรือจะเรียกว่าเชื่อเชิญให้ทำก็ได้ เพราะถ้าทำด้วยปัญญามันไม่กดขี่ มันไม่เผาลนอะไร

ต้องการใช้ใหม่ ต้องการที่ว่าประโยชน์ในโลกนี้ ประโยชน์ทางสังคมในโลกนี้ มันก็บริหารงานระบบการงานให้มันเป็นไปได้ มันไม่ชะงักงัน แล้วมันก็ก้าวหน้าเพราะรู้จักป้องกันแก้ไขอุปสรรคดังกล่าวแล้ว ที่นี้ก็บริการเงิน ในที่นี้หมายถึงทุน คำว่าเงินน่าจะหมายถึงทุน คำว่าทุนนั้นตรงกับความหมายที่สำคัญที่สุดอย่างยิ่งในพระพุทธศาสนา คือสิ่งที่เรียกว่าเหตุว่าปัจจัย สิ่งทั้งหลายมันมีเหตุมีปัจจัยอย่างช่วยเหลือไม่ได้ สิ่งทั้งหลายมันอาศัยเหตุอาศัยปัจจัย มันจึงจะเกิดขึ้นและวิวัฒนาการ ไร่เงินหรือทุนเป็นปัจจัยสำคัญเบื้องต้นเพื่อความงอกงาม แต่ว่ายังมีส่วนประกอบอื่นๆซึ่งจะเรียกว่าเป็นทุนก็ได้ คือความสามารถหรือสมรรถนะของผู้ดำเนินงาน หรือของตัวเองนี้ มันก็เป็นทุนชนิดหนึ่งเหมือนกัน มันเป็นทุนทางสติปัญญา ถ้าไม่มีทุนทางสติปัญญา ไร่ทุนที่เป็นเงินเป็นทองมันก็เป็นไปไม่ได้ ขอให้มองเห็นว่าสติปัญญามันก็เป็นทุนอย่างยิ่งเป็นทุนเหลือประมาณ ที่จะทำให้ทุนที่เป็นวัตถุเป็นเงินเป็นทองเป็นกำลังเป็นนี่ละ สำเร็จประโยชน์ได้ด้วยดี เราจึงเรียกว่ามีทุนที่ถูกต้อง ทั้งทางฝ่ายวัตถุและฝ่ายจิตใจ คือทั้งฝ่ายรูปธรรมและทั้งฝ่ายนามธรรม นี่ละเป็นการบริหารทุน มันมีความถูกต้องในฝ่ายที่เป็นเหตุ ในฝ่ายที่เป็นปัจจัย สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย

ตามหลักพุทธศาสนาเรียกว่าตาม *กฎอิทัปปัจจยตา* มันจะออกไปจากนั้นไม่ได้ทุกอย่างมันเป็นไปตาม *กฎอิทัปปัจจยตา* ของตัวมันเอง ที่มันจะวินาศดับหายขาดทุนมันก็เป็นไปตาม *กฎอิทัปปัจจยตา* ฝ่ายนั้น ที่มันจะมีกำไรดีมีประโยชน์ดี มันก็ตาม *กฎอิทัปปัจจยตา* เป็นไปในฝ่ายนั้น เราต้องมีความรู้ เหตุปัจจัยหรือที่เรียกว่า *กฎอิทัปปัจจยตา* ที่ว่าทำอะไรแล้วอะไรจะเกิดขึ้น *กฎอิทัปปัจจยตา* ว่าเพราะสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดสิ่งนี้จึงเกิด เพราะสิ่งนี้ไม่มีสิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับสิ่งนี้จึงดับ *กฎอิทัปปัจจยตา* ครอบงำจักรวาลทุก ๆ ฝุ่น ทุก ๆ ปริมาณแห่งฝุ่น กระทั่งทุกสิ่งทุกอย่าง กระทั่งเพื่อการบรรลุพระนิพพานมันต้องเป็นไปตาม *กฎอิทัปปัจจยตา* ขอให้มีความสติปัญญาเรื่องกฎเกณฑ์แห่งความเป็นไปตามเหตุปัจจัยนี้ให้มาก ๆ นี้จะเป็นทุนที่สำคัญยิ่งกว่าเงิน คนมีเงินเยอะแยะลงทุนไม่ได้ ต้องไปจ้างผู้จัดการที่มีสติปัญญามาช่วยจัดการ อย่าเห็นว่าเงินอย่างเดียวก็เป็นทุนที่พอแล้ว มันต้องมีความสติปัญญา ไร่การที่ใช้เงินหรือควบคุมเงินเหล่านั้นให้ถูกต้องทุกสแตงค์ดีกว่า อย่าว่าทุกบาทเลย มันมากนัก

ที่นี้จะพูดถึงการบริหารคน ทำคนให้เหมาะกับงาน นี่ทำคนให้เหมาะสมงาน ถ้าหาคนที่เหมาะกับงานไม่ได้ มันก็ต้องสร้างคนที่เหมาะกับงาน บริหารคนนี่ยากกว่าบริหารวัตถุหรือบริหารเงินเสียอีก เพราะว่าคนมันกลับกลอก โทก หลอกหลวงได้ ทุกคนมีกิเลส เป็นไปตามอำนาจของกิเลส จะไปเอาคนมีกิเลสมาเป็นไร่คนทำงานนี่ละ มันก็ต้องต่อสู้กับกิเลสของเขา ต้องต่อสู้กับความโง่ของเขา ต่อสู้กับกิเลสของเขา ต่อสู้กับไร่ความไม่ประสีประสาของเขานี่ลำบากเหลือเกินที่ต้องต่อสู้กับความโง่ คนโบราณเขาว่าไปสู้กับเสียดีกว่าไปสู้กับคนโง่ ยุ่งกับคนโง่นี้ ไปเถียงกับคนโง่ ไปเถียงกับเสียดีกว่า เสียดีกที่เดี๋ยวตาย แต่ทำกับคนโง่นี้มันไม่มีที่สิ้นสุด มันก็คิดไม่มี

ที่สิ้นสุด ฉะนั้นก็ต้องเตรียมตัวสำหรับที่จะเผชิญกับคนโง่ แม้เขาจะซื่อสัตย์และหวังดีแต่เขาเป็นคนโง่ คุณคิดดูเถอะ ซื่อสัตย์นะไม่พอ ต้องไม่โง่ด้วย แล้วก็เขาจะต้องเป็นคนไม่เห็นแก่ตัวนั่นแหละ เดียวนี้เรามีกิเลสด้วยกันทั้งนั้น เจ้าของงานก็มีกิเลส ลูกจ้างก็มีกิเลส เราก็มักมีกิเลส คนได้บังคับบัญชาที่มีกิเลส นั่นละมันลำบากที่กิเลส นั้นกัดกันไม่ค่อยจะลง ผู้บริหารงานจึงต้องเป็นคนที่สามารถกว่าหรือมีความเป็นคนมากกว่าจึงจะบริหารผู้ที่มีความเป็นคนน้อยกว่านั้นได้ บริหารคนให้เหมาะกับงาน ถ้ามันไม่มีคนที่เหมาะกับงานเราต้องสร้างเขาให้เหมาะกับงานมันจึงจะทำได้ เราจะต้องมอบหมายให้เขารับภาระตัดตอน เขาต้องฉลาดพอที่จะทำไม่ให้เกิดเสียหาย ถ้าเราจะใช้เขา เราต้องไว้วางใจเขา ภาษีตจจันเขาว่าอย่างนี้ ถ้าจะใช้เขาจะจ้างเขา ต้องไว้วางใจเขา ถ้าไม่ไว้วางใจเขา ก็อย่าใช้เขา หรืออย่าจ้างเขา หมายความว่าต้องมอบงานให้อยู่ในความรับผิดชอบของผู้ที่อยู่ได้บังคับบัญชาที่ไว้วางใจได้ ยังจะต้องมีอุดมคติอย่างเดียวกันด้วย ถ้าลูกจ้างมีอุดมคติอย่าง นายจ้างอย่าง หัวหน้างานอย่าง ลูกน้องอย่าง อุดมคติมันไม่ตรงกัน มันก็เดินกันคนละทาง ทั้งลูกจ้าง ทั้งนายจ้าง ทั้งหัวหน้างานและคนงานมีอุดมคติตรงกันว่า เราทำเพื่อประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ ไม่ใช่ทำเพื่อตัวคุณคนเดียว ถ้าทำเพื่อตัวคุณคนเดียว เดียวมันก็ช่วยกัน โกง ลูกจ้างหรือคนได้บังคับบัญชาก็จะส่งเสริมหรือช่วยเหลือให้โกง ๆ โกงกันใหญ่ แล้วมันจะเป็นอะไร มันจะ อะไรมันจะเกิดขึ้นละขอให้อ่ลองคิดดู

นี่เราจะต้องมีอุดมคติ ของความเป็นมนุษย์ให้ได้สิ่งที่ดีที่สุดของความเป็นมนุษย์เหมือนกัน ๆ คิดว่าการบริหารคนนี่มันยังมีไอ้สิ่งลึกลับอย่างหนึ่ง คือเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ เราไว้วางใจเขา เรารักเขา เราหวังดีต่อเขา อย่างนี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ คงจะเคยได้ยินได้ฟังมาแล้วจากหนังสือธรรมะต่างๆ ไป เรื่อง **สังคหวัตถุ** การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การพูดจาไพเราะ การบำเพ็ญประโยชน์ให้ และการทำตัวให้เป็นเกลอเป็นเพื่อนกันมากกว่าที่จะเป็นนายหรือผู้บังคับบัญชาที่ดูร้าย เรียกว่าความงดงามในความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน มันเป็นเรื่องหน่วงเหนี่ยวให้เกิดความร่วมมือกันได้ นี่ข้อสุดท้ายบริหารทั่วไป บริหารด้วยวงกว้างบริหารทั่วไป เมื่อตะกี้เราพูดถึงบริหารงาน บริหารเงิน บริหารคน อันสุดท้ายนี้เราจะเรียกว่าการบริหารทั่วไปคือมันรวบรวมทุกสิ่งเหล่านั้นเข้ามาเป็นอันเดียวกันได้ เรียกว่าทั่วไป จะต้องมียุทธธรรม ฉลาด สามารถว่าธรรมดามาก ฉะนั้นหัวหน้าผู้นำต้องฉลาดกว่าลูกน้องมากมายหลายเท่าตัว มีหมวดธรรมที่สำคัญที่เรียกว่า **สัพปุริสธรรม** ธรรมะของคนดี ของสัตบุรุษของผู้ที่จะมีแต่ดีไม่มีเสีย สัตบุรุษ ธรรมะของสัตบุรุษ หาอ่านได้จากหนังสือธรรมะทั่วไปเรียกว่า **สัพปุริสธรรม** รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาลเวลา รู้จักความถูกต้องพอดี รู้จักบริษัท รู้จักบุคคล รู้จักเหตุหรือสิ่งที่ฝ่ายเป็นฝ่ายเหตุ รู้จักผลคือสิ่งที่ฝ่ายผลที่จะเกิดขึ้นว่ามันมีอย่างไรแล้วมันคาบเกี่ยวกันอย่างไร รู้จักตนเองว่าเป็นอย่างไร สามารถเท่าไร รู้จักกาล คือรู้จักเวลาที่ถูกต้องที่เหมาะสม ไม่ผิดกาล ไม่ผิดกาละ รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตนเอง รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักบริษัท คือความเป็นหมู่ความผูกพันกันเป็นหมู่ ธรรมะสำหรับการผูกพันกัน

เป็นหมู่ แล้วหมู่นั้น ๆ เขามีอะไรอย่างไร จะเข้าไปสัมพันธ์กับหมู่นั้น ๆ จะต้องทำตนอย่างไร จะต้องจัดการอย่างไร ถ้าเราก็นำหมู่นั้น เขาก็หมู่นั้น มันก็ต้องเข้ากันได้อย่างถูกต้อง แล้วก็รู้จักบุคคล บึงเจกชนแต่ละคน เมื่อละก็ทีที่เรียกว่ารู้จักตน นะ คนๆเดียวคือตัวเอง ที่รู้จักผู้อื่นแต่ละคนๆเป็นอย่างไร รู้จักผู้อื่นที่รวมกันเป็นหมู่นั้นเป็นอย่างไร รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักบริษัทรู้จักบุคคล ย่อมง่ายกว่าอย่างนี้ ถ้ามีความรู้ อย่างนี้เพียงพอแล้วนั้น นะ สามารถบริหารได้ทั้งหมด บริหารทั่วไป บริหารได้ทั้งหมดแหละ ปัจจัยสำคัญอีกอันหนึ่งก็คือ **สัมมาทิฐิ** ถ้าจะบริหารกันเป็นการทั่วไปต้องมี **สัมมาทิฐิ** ความเข้าใจที่ถูกต้อง มีความถูกต้องในความคิดความเห็น ความเข้าใจ ความรู้สึก ไม่เป็น **มิจฉาทิฐิ** มีกันทั้งสองฝ่ายทั้งฝ่ายผู้บังคับบัญชาหัวหน้างานและลูกน้องผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา และต้องอาศัยหลักพื้นฐานสำคัญอย่างยิ่งตลอดเวลา สิ่งนั้นคือความไม่เห็นแก่ตัว หัวหน้าเห็นแก่ตัวลูกน้องก็แย่ ลูกน้องเห็นแก่ตัวหัวหน้าก็แย่ เห็นแก่ตัวทั้งสองฝ่ายมันก็ได้กัดกันเป็นแน่นอน ทั้งลูกน้องและทั้งหัวหน้า ถ้าไม่เห็นแก่ตัวนี้มันเป็นหลักพื้นฐานเป็นหลักสูงสุดในพระพุทธศาสนา ไม่เห็นแก่ตัวก็ไม่เกิดกิเลส ก็ไม่เกิดการขัดแย้งซึ่งเป็นสิ่งอุบาทว์ ความขัดแย้งในบาลีเรียกว่าอุบาทว์ หรือ **อุปัทว** ก็มันมีแต่ความสงบราบรื่น มันจะเป็นไปได้ถึงสูงสุดคือเป็นพระอรหันต์โน้น ถ้าไม่เห็นแก่ตัว อยู่กันที่นี้ก็เป็นผาสุกเป็นสังคมที่ผาสุก เอาละทีนี้จะพูดคำสุดท้ายก็คือที่เรียกว่าแบบพุทธ แบบพุทธ จะทำอะไรแบบพุทธกันแล้ว คำว่าแบบพุทธนี้ ต้องรู้จักความหมายของคำว่าพุทธ ในหลักทั่วไปง่าย ๆ ถือกันมาแต่เดิมแต่ไหนแต่ไรมาแล้วก็ว่า พุทธะคือผู้รู้ คือผู้ตื่น คือผู้เบิกบาน ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน มันจะเป็นได้เพราะไม่เห็นแก่ตัว เห็นแก่ตัวจะเป็นผู้รู้ไม่ได้ ผู้ตื่นไม่ได้ ผู้เบิกบานไม่ได้ เห็นแก่ตัวมันคือโง่ มันคือไม่รู้ ไม่ตื่นจากหลับคืออวิชชา แล้วมันก็เบิกบานไปไม่ได้เพราะมันมีแต่อุปสรรคมีแต่ศัตรู

พูดถึงผู้รู้ก่อน ผู้รู้ก็คือรู้สิ่งที่ควรรู้ คำว่ารู้นี้ รู้เพียงพอเต็มที่ในหน้าที่ที่ควรรู้ ไม่ต้องรู้ทั้งหมด รู้ทั้งหมดก็เป็นความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด เป็นความรู้ที่ถูกต้องและเพียงพอแก่หน้าที่การงานของตน อย่างนี้ต้องรู้ แล้วขอ บอกว่าต้องมีสิ่งที่ควบคุมความรู้นะ เดียวนี้การศึกษาในโลกนี้บ่าบอที่สุด มีแต่ให้รู้ๆ ฉลาด ๆ ๆ แล้วไม่มีอะไรควบคุมความฉลาด มันก็เอาความฉลาดไปใช้เพื่อเห็นแก่ตัวสบายเลย มันเอาความรู้ความฉลาดใช้เพื่อเห็นแก่ตัว อย่างนี้เรียกว่าไม่รู้หรือคือไม่รู้ มีผลเท่ากับไม่รู้ เป็นผู้รู้ มันก็เพราะรู้ถูกต้อง เรื่องนั้นจึงเป็นความรู้ที่ลืมหูลืมตาเป็นพุทธศาสตร์ ถ้ายังรู้อย่างหลับเป็นไสยศาสตร์ รู้อย่างหลับ รู้อย่างคนหลับ เดียวนี้ไสยศาสตร์มีมาก รู้อย่างหลับเป็นไสยศาสตร์ เป็นไสยศาสตร์นี้อ่าเอาเข้ามา แต่คนก็ยังฉลาด ยังกลัว ยังเอาไสยศาสตร์เข้ามาทำพิธีบริหาร นิดหน่อยต้องทำพิธีรีตอง ต้องเชิญพระ ต้องทำบัตรเช่นผี อย่างนี้มันยุ่งไปหมด นี่มันไสยศาสตร์ ก็ไว้คนปัญญาอ่อนไม่เป็นไร ถ้าปัญญาแก่แล้วไม่ต้องอาศัยสิ่งที่เรียกว่าไสยศาสตร์ อาศัยพุทธศาสตร์แล้วมันก็พอ ถ้ารู้จริง รู้จริงมันก็รู้ว่าต้องพึ่งตัวเอง และพึ่งธรรมะ ไม่ใช่พึ่งผู้อื่น พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้สอนแม้แต่ให้พึ่งพระองค์นะ ท่านสอนให้

พึ่งตนเองพึ่งธรรมชาติ แต่เรามันโง่งเองไปหวังที่จะพึ่งพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าช่วย ไม่ช่วยตัวเอง ไม่ธรรมชาติช่วยตัวเอง ไม่ปฏิบัติธรรมะด้วยตัวเองแล้วเกิดที่พึ่งแก่ตัวเองเหมือนๆ ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัส อะไรๆ ก็พึ่งพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ให้มาช่วย อย่างนี้ไม่ใช่พุทธบริษัท ถ้าพุทธบริษัทต้องพึ่งตัวเองคือทำตัวเองให้มีธรรมะแล้วธรรมะมันช่วย ถึงจะพึ่งพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็ทำให้มีธรรมะแล้วธรรมะมันช่วย มันก็ยังเป็นการพึ่งตัวเอง เพราะปฏิบัติธรรมะด้วยตนเอง ต้องรู้จักความคิดด้วยตนเอง แก้ไขความคิดด้วยตนเอง รู้จักความถูกต้องด้วยตนเอง ส่งเสริมความถูกต้องด้วยตนเองจึงจะเรียกว่ามันพึ่งตนเอง ทีนี้ก็เป็นผู้ต้น ต้นจากหลักคือความไม่รู้หรืออวิชชา มันมีทั้งในแง่โลกแง่ธรรมะ แง่ต่ำแง่สูง มันมีอวิชชาด้วยกันทั้งนั้นแหละ ต้นจากหลักด้วยอวิชชานั้นเสีย แล้วก็แบบพุทธสุดท้ายก็คือผู้ไม่เห็นแก่ตัว มีเมตตากรุณา ไม่มีอคติ ชวนกันถือธรรมะเป็นหลัก อย่าเอาตัวกูเป็นหลัก ทั้งใคร คนใดก็ตาม ฝ่ายไหนก็ตาม อย่าเอาตัวกูเป็นหลัก เอาธรรมะเป็นหลัก นี่ละเป็นผู้ไม่เห็นแก่ตัวแต่เห็นแก่ธรรมะ มันก็จะสามารถบริหารลุล่วงไปได้ด้วยดี ทบทวน ถ้าเป็นแบบพุทธต้องเป็นผู้รู้ เป็นผู้ต้น เป็นผู้เบิกบาน เป็นผู้ไม่เห็นแก่ตัว นี่ละจะเป็นแบบพุทธ จงบริหารด้วยการเป็นผู้รู้ ผู้ต้น ผู้เบิกบาน ด้วยความไม่เห็นแก่ตัว ก็เพราะว่าเบิกบานนั้นนะ มันหมายความว่าพอใจอยู่ด้วยการแก้ปัญหาได้ทุกปัญหา ไม่หุบ ไม่เหี่ยว ไม่เศร้า ไม่ทุกข์ ไม่ท้อถอย แม้ด้วยความผิดหวัง ผิดหวังก็ไม่ท้อถอย ยังเบิกบานอยู่ รับเอาความผิดหวังมาสร้างความฉลาดกันใหม่ ก็เบิกบาน ไม่มี ไม่มีความทุกข์ ไม่มีความหดหู่หดเหี่ยว ผู้รู้ ผู้ต้น ผู้เบิกบาน ผู้ไม่เห็นแก่ตัว จงถือหลักอันนี้เป็นการบริหารธุรกิจใดๆ ชั้นไหนระดับไหนก็ด้วยความเป็นพุทธบริษัท พุทธะ ผู้รู้ ผู้ต้น ผู้เบิกบาน ผู้ไม่เห็นแก่ตัว

เอาละสรุปความว่าบริหารด้วยสติปัญญา ก็มีสติปัญญาเป็นบัณฑิต ดำเนินเป็นประโยชน์กิจด้วยปัญญา อย่าดำเนินด้วยกิเลสตัณหา ใจความหวัง นะมันเป็นกิเลสตัณหา ตัณหาก็คือความหวัง แต่ว่าความต้องการหรือวัตถุประสงค์นั้นมีได้ ตั้งความหวังไว้ถูกต้องแล้วหยุดความหวังเสีย ทำไปด้วยสติปัญญา อย่าให้ความหวังมันหวัง กัดกร่อนหัวใจอยู่เรื่อย เอาสติปัญญาเป็นตัวประธาน อย่าให้กิเลสตัณหาหรือความหวังเป็นตัวประธาน สอนเด็กๆ ให้อยู่ด้วยความหวังจะเป็น โรคภัยไข้เจ็บตายกันหมด ให้มันเป็นอยู่ด้วยสติปัญญาเถิด บริหารด้วยความไม่เห็นแก่ตัว เกิดมาเพื่อทำให้ผู้อื่นสบายใจ เราอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้ ถ้าเขาให้เราอยู่คนเดียวในโลก ยกโลกทั้งหมดให้เราอยู่คนเดียว เราก็อยู่ไม่ได้ การบริหารธุรกิจใดๆ ไม่สามารถจะทำให้คนทั้งโลกยกโลกทั้งหมดให้แก่เรา ไม่มีละ แม้จะมีได้ เราก็อยู่คนเดียวไม่ได้ ในโลกนี้แม้เขาเป็นจะให้เราเป็นเจ้าของโลกทั้งหมด เราก็อยู่ไม่ได้ ทำไปไม่ได้ เพราะมันต้องเนื่องกัน ไม่ว่าคนไม่ว่าสัตว์ไม่ว่าต้นไม้ ต้องเนื่องกันทั้งนั้นแหละ มันจึงต้องนึกถึงว่าอยู่ร่วมกัน เกิดมาเพื่ออยู่ด้วยผู้อื่นต้องช่วยกันทำให้สบายใจ สร้างโลกนี้ให้งดงาม อยู่อย่างเพื่อนเกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน วัตถุประสงค์หรืออุดมคติอันนี้มันสูงเกินไปไหม สูงเกินไปก็ตามใจ ไม่ต้องเอาก็ได้ แต่ถ้าตามหลักพุทธศาสนานี้คือพอดีถูกต้อง ถูกต้องตั้งแต่วัตถุประสงค์ ถูกต้องทั้งการกระทำ ถูกต้องทั้งผลแห่งการกระทำ พุทธบริษัทจะต้อง

เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ด้วยสติปัญญาและสัมมาทิฐิ มีความรู้ ความคิด ความเห็น ความเชื่อ ความเข้าใจถูกต้อง ตามที่เป็นจริง แล้วก็จะพูดคำประหลาดที่คุณอาจจะไม่เข้าใจหรือยอมรับว่า จงมีตัวซึ่งมิใช่ตัว อย่ามีตัวของตัวกู ให้มันเป็นตัวของธรรมะ ของธรรมชาติ ถ้าเอามาเป็นตัวกู มันเป็นคนปล้น มีตัวซึ่งมิใช่ตัว มีตัวซึ่งมิใช่ตัวของกู มี ตัวของความถูกต้องแล้วดีกว่า อย่างนี้เรียกว่ามีตัวซึ่งมิใช่ตัว ให้เป็นตัวของเพื่อนมนุษย์ทุกคนดีกว่า ถ้าจะมีตัวก็ให้ เป็นของเพื่อนมนุษย์ทุกคนดีกว่า อย่ามีตัวเป็นของตัวเองหรือเป็นตัว มันจะเห็นแก่ตัวแล้วมันจะผิดหมดตั้งแต่ต้นจน ปลาย นี่ละคือการบริหารธุรกิจระดับไหนก็ได้ อย่างแบบพุทธ ธุรกิจอย่างโลกๆก็อยู่ในโลกกันได้ ธุรกิจทางธรรม ก็จะทำหน้าทางธรรมก็ได้ ธุรกิจเพื่ออยู่เหนือโลก เป็นพระอรหันต์ก็ได้ แล้วไม่ใช่ว่าธุรกิจที่เรียกว่า ชีวิต วัชาร ลงทุนค้าด้วยชีวิต อันนี้เรียกว่าบริหารกิจหรือฐานะแห่งชีวิตด้วยความเป็นพุทธตามแบบพุทธ ต้องเป็นอย่างนี้ ไม่มี ตัวเป็นของตัวเอง มีตัวเป็นของเพื่อนมนุษย์ทุกคน ถ้ามากไปก็อย่าเอาเลย เห็นว่าเป็นไปได้อีกเอา ถ้าให้พูดตามแบบ พุทธมันก็ต้องพูดอย่างนี้ พูดอย่างอื่นไม่ได้ พูดตามแบบพุทธอย่างนี้ มันก็สมควรแก่เวลา หนึ่งชั่วโมงแล้ว ไม่มี แรงจะพูด มากนัก ขอยุติการบรรยาย ขอยุติการบรรยาย